

บทที่ 1

บทนำ

1. ความสำคัญของปัญหาการวิจัย

คุณภาพของประชากรเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการดำรงอยู่อย่างทัดเทียม และสามารถแข่งขันได้กับนานาประเทศ อย่างไรก็ตาม การปรับโครงสร้างการพัฒนาประเทศเพื่อสนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทยในระยะยาวยังมีประสิทธิภาพค่อนข้างต่ำ กล่าวคือ ปัจจุบันประเทศไทยกำลังสูญเสียความสามารถในการแข่งขันให้แก่ประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่ เช่น จีน และเวียดนาม เนื่องจากปัญหาทั้งด้านคุณภาพ และผลิตภาพ (Productivity) ของทรัพยากรมนุษย์ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554) นอกจากนี้ สังคมไทยยังประสบปัญหาวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง และปัญหาความเสื่อมถอยทางสังคม วัฒนธรรม และค่านิยม รวมทั้งปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ธนาคารโลกได้ให้ข้อเสนอแนะว่าประเทศไทยมีศักยภาพในการยกระดับทักษะของคนไทย ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาคุณภาพนักเรียนในท้องถิ่นชนบท และเพิ่มคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษาในเขตเมือง (The World Bank, 2008)

คุณภาพการศึกษาเป็นสิ่งที่สังคมปรารถนาสูงสุด และเป็นความคาดหวังของสังคมไทยเรื่อยมาว่า หากการศึกษาของเยาวชนมีคุณภาพ ประเทศไทยจะสามารถพัฒนาและป้องกันแก้ไขปัญหาสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในระยะยาวได้ อย่างไรก็ตาม ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนค่อนข้างต่ำ รวมทั้งมีปัญหามหาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และการรู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเองเพื่อให้รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา 2547)

การเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษามีเป้าหมายสูงสุดคือ การสร้างพลเมืองดี การเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาที่มีประสิทธิภาพจึงเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะตอบสนองต่อเป้าหมายข้างต้นโดยเน้นการฝึกอบรมด้านความเป็นพลเมืองที่มีประสิทธิภาพ (Civic efficacy) ในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย Wolk (2003, p. 102) ได้ให้ข้อสังเกตว่า สังคมศึกษาเป็นวิชาที่เหมาะสมเป็นพิเศษที่จะช่วยให้นักเรียนเรียนรู้และมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตความเป็นพลเมืองดี ซึ่งการเรียนรู้ไม่ใช่เพียงการเรียนรู้โดยการท่องจำ แต่ควรหมายรวมถึงการเรียนรู้และชื่นชมความคิดเห็นที่แตกต่าง มีการตัดสินใจ มีความเชื่อ และปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของคุณธรรมที่ถูกต้องดีงามเพื่อให้สังคมดีขึ้นกว่าเดิม โดยกระตุ้นให้นักเรียนคิด ตั้งข้อสังเกต ตั้งคำถาม วิพากษ์ ตัดสินใจและลงมือปฏิบัติเกี่ยวกับการดำรงชีวิตเพื่อให้นักเรียนมีความรู้ ทักษะ เจตคติและพฤติกรรมอันพึงประสงค์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ของประเทศไทยฉบับปัจจุบันมีความมุ่งหวังให้นักเรียนมีศักยภาพสำคัญดังกล่าว หลักสูตรนี้มีความแตกต่างจากหลักสูตรฉบับก่อนๆ และ

ต้องการพฤติกรรมการจัดการเรียนการสอนของครูที่แตกต่างจากเดิม โดยหลักสูตรปัจจุบันเป็นหลักสูตรแบบอิงมาตรฐาน (Standard-based curriculum) กล่าวคือ เป็นรูปแบบหลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้อยู่เป็นเป้าหมาย ทั้งนี้ โครงสร้าง เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ต้องตอบสนองต่อมาตรฐานการเรียนรู้ที่หลักสูตรกำหนด สำหรับวิธีปฏิบัตินั้น โรงเรียนและครูสามารถปรับหรือประยุกต์ใช้ตามลักษณะบริบทของโรงเรียน (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2552)

การกำหนดลักษณะการเรียนตามหลักสูตรแบบอิงมาตรฐาน เป็นการปรับเปลี่ยนแนวคิดของการจัดกระบวนการเรียนการสอนจากแนวคิดเดิมที่หลักสูตรมักจะเน้นหรือกำหนดเนื้อหา (Content-based curriculum) ว่า “ครูสอนอะไร” แต่หลักสูตรปัจจุบันได้เปลี่ยนแนวคิดไปเป็นการกำหนดมาตรฐานหรือตัวชี้วัดว่า “เด็กเรียนรู้อะไร และทำอะไรได้” (Mazarno, 1996) ซึ่งจะเน้นการให้นักเรียนได้แสดงความรู้ ความสามารถผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์เป็นสำคัญ โดยกำหนดกิจกรรม หรือการปฏิบัติ (performance) ที่คิดว่า “จำเป็น” และมี “คุณค่า” สำหรับเด็กที่จะต้องแสดงความรู้และความสามารถตามมาตรฐานการเรียนรู้ นั้น ๆ ออกมาได้เป็นอย่างดีเป็นรูปธรรม ยกตัวอย่างมาตรฐานหรือตัวชี้วัดในวิชาสังคมศึกษาของระดับชั้นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเป็นผู้บริโภคที่ฉลาด เช่น

- ป. 3 จำแนกความต้องการและความจำเป็นในการใช้สินค้าและบริการในการดำรงชีวิต
- ป. 4 ระบุปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกซื้อสินค้าและบริการ
- ป. 6 อธิบายบทบาทของผู้บริโภคที่รู้เท่าทัน
- ม. 1 วิเคราะห์ค่านิยมและพฤติกรรมการบริโภคของคนในสังคมซึ่งส่งผลต่อเศรษฐกิจของชุมชนและประเทศ

ในระบบการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพนั้น โรงเรียนต้องมุ่งสู่การพัฒนาคุณภาพนักเรียนตามเป้าหมายเหล่านี้ ดังนั้น จึงถือเป็นความรับผิดชอบ (accountability) ที่หน่วยงานทุกฝ่ายต้องยึดมั่นต่อเป้าหมายดังกล่าว นั่นคือการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนตามมาตรฐานการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผลต้องสนองต่อมาตรฐานการเรียนรู้ นั่นหมายถึงการที่ครูสามารถออกแบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้นักเรียนรู้และปฏิบัติได้ตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนด ไม่ใช่การสอนอะไรก็ได้ที่มีอยู่ในหนังสือเรียน หรือในเอกสารของสำนักพิมพ์ นอกจากนี้ วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาเกิดใหม่เมื่อไม่กี่สิบปีที่ผ่านมา โดยเริ่มที่ประเทศสหรัฐอเมริกา และเข้าสู่ระบบการศึกษาไทยครั้งแรกในหลักสูตร พ.ศ. 2491 ซึ่งเยาวภา ประคองศิลป์ (2545) ได้ให้ข้อสังเกตว่า อาจต้องใช้ระยะเวลาในการพัฒนาวิชาสังคมศึกษาด้วยการศึกษาวิจัยและสร้างผลงานทางวิชาการอื่นๆ เพื่อให้ได้ความรู้ใหม่ที่เป็นบริบทของสังคมไทย และสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนไทย ทั้งนี้ การเรียนการสอนสังคมศึกษา จะเกิดประสิทธิภาพหรือไม่ขึ้นอยู่กับคุณลักษณะที่สำคัญ ดังนี้ (National Council for the Social Studies, 2008)

1. เป็นการเรียนการสอนที่มีความหมาย (meaningful)
2. เป็นการเรียนการสอนที่มีการบูรณาการ (integrative)
3. เป็นการเรียนการสอนที่มีเหตุผลเชิงคุณค่า (value-based reasoning)
4. เป็นการเรียนการสอนที่มีความท้าทาย (challenging)
5. เป็นการเรียนการสอนที่มีความเข้มข้น กระฉับกระเฉง (active)

จากปรัชญาหรือหลักการของหลักสูตรที่เปลี่ยนแปลงไปจากหลักสูตรเดิม ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนค่อนข้างต่ำ ปัญหาพฤติกรรมของนักเรียน ตลอดจนปัญหาสังคมที่ประเทศไทยกำลังประสบอยู่ขณะนี้ นักวิชาการด้านการเรียนการสอนสังคมศึกษามักคาดหวังให้การเรียนการสอนสังคมศึกษาตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงด้านสภาพทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมเรื่อยมา แต่จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า มีการวิจัยในประเทศไทยจำนวนน้อยมากที่ศึกษาถึงการตัดสินใจและวิธีการวางแผนการจัดการเรียนรู้ของครูสังคมศึกษา โดยงานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งนำเสนอรูปแบบวิธีการสอนตามประเด็น (topic) ที่กำหนดขึ้นของชั้นเรียนระดับใดระดับหนึ่ง ประกอบกับปัจจุบัน กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายการเร่งรัดและสานต่อเรื่องการปรับเปลี่ยนการใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยจะพัฒนาหลักสูตรใหม่ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะชีวิตที่เหมาะสมทุกระดับชั้น การศึกษา พัฒนาระบบการเรียนการสอนในปัจจุบันให้ผู้เรียนสามารถคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา และเรียนรู้ได้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง มีผลสัมฤทธิ์สูงขึ้น สอดคล้องกับการเรียนรู้ในโลกยุคใหม่ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2557)

ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญในการศึกษาวิจัยสภาพการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของครูว่า สภาพการจัดการเรียนการสอนของครูเป็นอย่างไร เปลี่ยนแปลงไปมากน้อยเพียงใด สอดคล้องรองรับกับเจตนารมณ์ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพียงใด หลักสูตรกลุ่มสาระวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมมีจุดแข็งหรือจุดอ่อนเรื่องใด และมีการคำนึงถึงความหมายหรือมีคุณค่าในการตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมมากน้อยเพียงใด มีปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนางาน อันจะนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตร และการปรับการเรียนเปลี่ยนการสอนในอนาคตต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

2.1 เพื่อศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา ความสอดคล้องระหว่างหลักคิดของหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา

2.2 เพื่อศึกษาความคิดเห็นของครูและศึกษานิเทศก์เกี่ยวกับการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ตามปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในโรงเรียน

2.3 เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อจำกัดในการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา

2.4 เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และการพัฒนาหลักสูตรในครั้งต่อไป

3. นิยามศัพท์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน หมายถึง ประมวลความรู้และประสบการณ์ที่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดให้เด็กไทยทุกคนได้เรียนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โดยมีหลักคิดสำคัญคือ การกำหนดมาตรฐานและตัวชี้วัดเป็นเป้าหมายของการจัดการศึกษา ดังนั้น การจัดการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผลต้องตอบสนองต่อมาตรฐานและตัวชี้วัดของหลักสูตร เพื่อให้นักเรียนมีพื้นฐานความรู้ ทักษะ คุณลักษณะอันพึงประสงค์บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด

สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม หมายถึง กลุ่มสาระการเรียนรู้หนึ่งในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ประกอบด้วย 5 สาระ ได้แก่ สาระศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม สาระหน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม สาระเศรษฐศาสตร์ สาระประวัติศาสตร์ และสาระภูมิศาสตร์

สภาพการจัดการเรียนการสอน หมายถึง การจัดกระบวนการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ซึ่งประกอบด้วยจุดประสงค์หรือเป้าหมายการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การศึกษาภาคบังคับ หมายถึง การจัดการศึกษาตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในที่นี้หมายถึงเฉพาะในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

ความคิดเห็น หมายถึง ท่าที ความรู้สึก หรือมุมมองของครู และศึกษานิเทศก์ เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

ปัญหาอุปสรรค หมายถึง ข้อขัดข้องที่ทำให้การปฏิบัติงานไม่มีประสิทธิภาพ

แนวทางการพัฒนา หมายถึง ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงการปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้น

ครู หมายถึง ผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

ศึกษานิเทศก์ หมายถึง ผู้ที่มีหน้าที่ติดตาม และให้คำแนะนำด้านการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมให้แก่ครูและโรงเรียน

4. ประโยชน์ที่ได้รับ

4.1 องค์ความรู้ที่ได้รับเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาวิชาชีพครู และวงวิชาการในการพัฒนาหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอนสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม นำไปสู่การฝึกอบรมครูวิชาชีพในอนาคตต่อไป

4.2 ข้อมูลจากการศึกษาวิจัยสามารถนำไปประกอบการจัดการเรียนการสอนและปรับปรุงหรือพัฒนาการจัดทำประมวลชุดวิชาการสอนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชได้อย่างตรงตามสภาพความเป็นจริง หรือตอบสนองต่อปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูได้มากขึ้น